

ȘTEFAN CEL MARE ÎN CONȘTIINȚA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA

ALEXANDRU PORȚEANU

Epoca și personalitatea lui Ștefan cel Mare au avut nu numai în contemporaneitatea lor legături strânse cu Transilvania, ci au lăsat urme adânci în memoria și conștiința românilor transilvăneni în secolele ce au urmat. Ele au dobândit semnificații crescânde, de actualitate, pe măsura dezvoltării societății românești, la începuturile epocii moderne, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea; Ștefan cel Mare era prezent în scrierile corifeilor Școlii Ardelene - Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai și alții. Suportul pe care se clădea edificiul istoriei naționale avea la temeliile sale seria definitorie a marilor personalități ale acestei istorii, de la începuturile sale până la voievozii legendari ai evului mediu românesc, în frunte cu Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Era subliniată totodată însemnătatea lor în istoria universală a epocilor respective.

Începuturile presei românești transilvănene în 1838, cu *Gazeta de Transilvania* de la Brașov și altele, rezerva memoriei lui Ștefan cel Mare teme predilecte, sub semnăturile unor nume reprezentative ale culturii naționale. Revoluția română de la 1848 din Transilvania a evocat numele și semnificația faptelor legendare domnitor moldovean în discursul istoric de la Blaj al lui Simion Bărnuțiu și în renumita poezie a lui Andrei Mureșanu – *Un răsunet*, devenită apoi *Deșteptă-te, române!*, adevărată *Marseillaise* a românilor, iar astăzi – imnul de stat al României. Istoricul Al. Papiu-Ilarian sublinia în 1852 că epocile glorioase legate de numele lui Ștefan cel Mare și ale celorlalți voievozi „...desfășurară o *putere* națională măreață, pentru *altar* și *patrie*, pentru *naționalitate* și *independență* (subl. ns).”

La aniversarea celor 400 de ani de la înființarea Mănăstirii Putna, în care a fost înmormântat Ștefan cel Mare, a fost organizată marea sărbătoare la mănăstire, în zilele praznicului Adormirii maicii Domnului, 14-16 august 1871. Sărbătoarea a avut un caracter general românesc, în spiritul ideii Daco-României, cum remarcau rapoartele polițienești sale timpului. La acea manifestare, reprezentanții românilor transilvăneni au avut un rol de prim rang. Războiul de Independență, la care românii din Transilvania au avut de asemenea o participare activă, a prilejuit frecvente rememorări ale numelui și faptelor lui Ștefan cel Mare, a semnificațiilor lor. Sfârșitul secolului al XIX-lea

și începutul celui următor, ridică sensibil nivelul de exprimare a tradiției lui Ștefan cel Mare în conștiința întregii națiuni române, în special a românilor din Transilvania, prin numeroase lucrări, publicații, opere literare și istorice, manifestări culturale, artistice etc. Românii din Transilvania au preluat și asimilat integral în conștiința lor, titulatura de *SFÂNT* atribuită de frații lor din Moldova marelui Ștefan Vodă, cu tot ce înseamnă această evlavie creștină.

Transilvania a luat parte deosebit de activă la cea mai grandioasă desfășurare a cinstirii memoriei lui Ștefan cel Mare cu prilejul comemorării celor patru secole de la săvârșirea din viață a marelui voievod (2 iulie 1904). A fost însă interzisă participarea tineretului universitar român din Transilvania și Ungaria la Putna, sub amenințarea excluderii din toate universitățile. Au fost interzise manifestațiile publice, ceremoniile religioase pentru comemorarea lui Ștefan cel Mare, s-a accentuat sensibil supravegherea polițienească a intelectualilor români, a tuturor reprezentanților națiunii române din Transilvania. Deși în Transilvania, la 2 iulie 1904 „clopotele n-au bătut” întru cinstirea memoriei marelui domnitor român, a fost folosită deosebit de intens și profund singura posibilitate ce le-a mai rămas românilor transilvăneni spre a-și exprima participarea lor sufletească neasemuit de activă la desfășurarea marilor manifestări ale întregii națiuni, dedicate lui Ștefan Vodă, adică presa românească din Transilvania. Prin frecvența sporită, prin tematica prin conținutul, varietatea și calitatea materialelor publicate în revistele și gazetele românești de la Brașov, Arad, Budapesta, Sibiu, Lugoj, Oradea, Cluj, Bistrița, Orăștie, Caransebeș, Șimleu ș.a., presa românească transilvăneană a încercat să amortizeze într-o anumită măsură efectele dispozițiilor prohibitive luate de oficialități împotriva românilor. Un rol important au îndeplinit publicațiile editate de cele două biserici naționale ale românilor din Transilvania și Banat.

Cu titlu ilustrativ referitor la Sălaj, reamintim aici că *Gazeta de Duminecă* de la Șimleu Silvaniei a publicat și ea o serie de informații și articole consacrate marelui eveniment (în numerele 22, 24, 25, 28 și 30 din 1904), în care atrage atenția în mod deosebit *un interesant subterfugiu* la care recurgea redacția condusă de I. Pop-Reteganul: prezentarea constantă a comemorării marelui voievod *ca având loc în România*, deși Putna se afla atunci în Austro-Ungaria. Evident că nu putea fi vorba de o simplă mențiune eronată, ocazională. Această *confuzie era în mod conștient introdusă în text*, ca o aluzie destul de puțin transparentă, nu numai la ideea unității naționale românești, *ci chiar la rolul esențial al Vechiului Regat al României independente în înfăptuirea politică a marelui ideal panromânesc.*

A fost o adevărată campanie publicistică, desfășurată pe o durată sporită (aprilie-septembrie 1904), având caracteristici de veritabilă combativitate politică națională. Cantitatea apreciabilă a materialelor publicate poate fi grupată în trei categorii:

1. Informațiile și relațiile despre pregătirile pentru marea comemorare, apoi despre desfășurarea propriu-zisă a manifestărilor;

2. Materiale literare și istorice (evocări, lucrări artistice, studii ș.a) despre epoca și personalitatea marelui voievod român. Un exemplu caracteristic în această privință este revista *Familia* de la Oradea;

3. Comentarii și analize preponderent politice, de actualitate, privitoare la ansamblul desfășurării manifestărilor.

Au fost exprimate protestele energice ale întregii opinii publice românești împotriva măsurilor de interzicere impuse de guvernanți, au fost combătute cu aceeași energie denaturările susținute de presa șovină ungară referitoare la Ștefan cel Mare și la sărbătorirea sa de către români; a fost subliniată însemnătatea manifestărilor pentru românii transilvăneni, punându-se un accent deosebit pe marea și însuflețitoarea idee a unității naționale, pe faptul că la acea sărbătoare participau și se întâlneau românii de pe întregul cuprins al teritoriilor istorice locuite de națiunea română, cu mențiunea expresă a faptului că prin aceste mari întruniri panromânești se ștergeau hotarele nedrepte dintre frați.

Cu toate măsurile prohibitive destul de severe, la Putna au ajuns totuși și un număr, desigur nu prea mare, de români din Transilvania, care au înfruntat rigorile interdicțiilor (grupuri de intelectuali – profesori, preoți, învățători, gazetari, juriști – apoi țărani din Ardeal și Banat). Acestor prezențe simbolice li s-au adăugat numeroase telegrame de salut din partea unor lideri ai românilor transilvăneni, din partea unor grupuri din diferite localități, chiar din partea unor români din SUA, și au avut loc depuneri de coroane din flori. Analizele și comentariile vremii subliniau contrastul considerabil dintre atitudinea pozitivă a autorităților austriece de la Viena și Cernăuți față de evenimentul de la Putna, în comparație cu aceea obtuză și obstrucționistă a oficialităților ungare. Presa română transilvăneană a sesizat prompt implicațiile politico-diplomatice ale comemorării din 1904, vizând relațiile româno-austro-ungare. Erau, totodată, semnificative și câteva mențiuni referitoare la atitudinea pozitivă a unor elemente maghiare față de sărbătorirea lui Ștefan cel Mare. În lucrarea sa de bilanț despre *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, Nicolae Iorga consacra un substanțial capitol comentat despre *Serbarea lui Ștefan la românii din Austro-Ungaria*. Reamintind cu acest prilej măsurile de interzicere sau chiar persecuțiile polițienești îndreptate împotriva românilor, între care arestarea învățătorului Teodor Bogdan din Bistrița, pentru culegerea sa de legende populare despre Ștefan Vodă, publicată la Brașov, sau chiar interzicerea în Transilvania a propriei sale lucrări despre *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Nicolae Iorga sintetiza semnificația afirmării transilvănene prin presă, în cuvinte de o deosebită apreciere: „Nu s-au scris în nici o foaie din țară cuvinte atât de mișcătoare în duioșia lor liniștită, ca acelea prin care ardelenii au vestit ziua praznicului dătător de viață.”

Manifestările presei române transilvănene au constituit exprimările cele mai profunde consacrate evenimentului, din întregul spațiu geografic-spiritual românesc. Explicația acestei aprecieri rezidă din faptul că manifestările din Vechiul Regat al României independente dedicate comemorării lui Ștefan cel Mare au fost – în chip firesc – cele mai bogate din punct de vedere cantitativ, fiind însă dominate în unele privințe, de aspectul lor exterior, legat de amploarea festivităților și fără presiunea politică națională ce o resimțeau românii din Transilvania, care făceau necesară aplecarea mai stăruitoare spre analiza politică lucidă, spre profunzimea și perspectiva evoluțiilor de ansamblu, precum și participarea lor predominant interiorizată la marele eveniment.

După numai 14 ani de la comemorarea din 1904 a lui Ștefan cel Mare, perioadă ce a cuprins și anii cei mai tragici ai primului război mondial, națiunea română își vedea împlinit marele ideal al întregirii țării în anul 1918. Era firesc ca momentul istoric de apoteoză de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, împlinirea Marii Uniri prin crearea României întregite să exprime recunoștința profundă a întregii națiuni române pentru faptele glorioase ale înaintașilor, în primul rând ale lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, așa cum au exprimat-o remarcabilele discursuri rostite atunci de Vasile Goldiș, Miron Cristea și alte personalități ale Unirii, sau o serie de publicații și creații literare.

După înfăptuirea României Mari, tradiția lui Ștefan cel Mare a continuat să fie cultivată statornic, de astă dată în mod pe deplin liber, pe întregul cuprins al țării, ridicându-se la cote superioare, în special în domeniul istoriografiei și al unor creații artistice de referință. Din păcate, tragedia anului 1940 și regimul totalitar al dictaturii comuniste au adus noi limitări în cunoașterea epocii și personalității lui Ștefan cel Mare, în special de către noile generații.

În concluzie, Ștefan cel Mare a rămas în conștiința românilor transilvăneni ca și în cea a tuturor românilor, un simbol viu, dinamic, al spiritului de eroism în luptele pentru libertate, emancipare națională, pentru independență, unitatea și integritatea țării.

În finalul lucrării sale despre *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, Nicolae Iorga formula un adevărat *avertisment istoric*, ce a rămas de actualitate deosebită până în zilele noastre: „Da, *Dumnezeu să-l ierte* (pe Ștefan Vodă, n.n.), dar noi nu-i cunoaștem greșeli, ci trebuie să-i cerem lui, greșitului numai față cu Dumnezeu, să ierte greșelile noastre, marile, multele noastre greșeli, grămădite din veac în veac, greșelile cărturarilor și fruntașilor, prin cari au pățimit mulțimile, acele greșeli care au adus îngenuncherea noastră sub mulți stăpâni, care au adus smulgerea sângeroasă a unor părți așa de scumpe din moștenirea lui, care au făcut ca lumina să întârzie asupra noastră mai mult decât asupra altor neamuri. Dacă le vom cunoaște și le vom îndrepta, atunci *peste o sută de ani* (subl.n.A.I.P.), cel ce va fi chemat să păstreze amintirea pomenirii de atunci a lui Ștefan, cetind cu duioșie aceste cuvinte în care se păstrează simțirea vremurilor grele ale dezbinării pământului și neînțelegerii dintre oameni, va

pune în fața lor un mândru imn de triumf al românimii unite. Iar dacă vom fi răi și neînțelegători și fără priință unul către altul și fără iubire pentru lumina minții prin care se dobândesc toate – plângerea de apoi va fi rea decât cea de acum și în ziua de 2 iulie 2004 (!) (subl. n.Al.P), când se vor împlini cinci sute de ani de la săvârșirea lui Ștefan, *nu vom mai cuteza a sta înaintea străbunului, care-și va întoarce fața de la noi!*” (subl.n.Al.P.)

La acest grav semnal al marelui istoric, trebuie într-adevăr să ne punem, noi înșine, întrebările de conștiință necesare, tot atât de grave. Din aceste motive, permiteți-mi să închei printr-o parafrază a unui vers din faimoasa **Doină eminesciană**:

ȘTEFANE, MĂRIA TA,
TU LA PUTNA NU MAI STA,
CI ADUNĂ-ȚI ȚARA TA!

STEPHEN THE GREAT IN THE CONSCIENCE OF THE ROMANIANS IN TRANSYLVANIA (Summary)

„The historical significance of Stephen the Great” personality has passed beyond the limits of his time, of Moldavia and even of the entire national history of all Romanians, occupying an outstanding place in the universal history of his epoch and leaving profound traces in the conscience of posterity. These traces gained an ever increasing importance with the development of the Romanian society in the beginning of the modern era. In Transylvania they had more profound, specific characteristics.

The text of the present paper represents a quite concentrated synthesis of an ampler study which is to be published; it includes data concerning the presence of Stephen the Great in the works of the coryphaei of the cultural current known under the name of „Școala Ardeleană” (Transylvanian School) - Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai and others, in the Romanian Transylvanian journalism since its very beginning, during the 1848 Romanian revolution in Transylvania, in a series or history works.

The celebration, in 1871, of the 400th anniversary of the setting of Putna Monastery and Romania Independence War (1877-1878) was also an opportunity for significant Transylvanian attendance and manifestations dedicated to honouring the memory of the great Romanian prince.

The name of „saint” conferred to Stephen the Great by the Romanians in Moldavia, was adopted and totally assimilated by their Romanian brothers in Transylvania with everything this Christian devotion involves.

At the magnificent manifestation of the celebration, in 1904, of the memory of Stephen the Great (400 years since his passing into eternity), the

Romanians in Transylvania took a very active part in expressing their feelings, expressions which were the most profound in the whole Romanian geographic, spiritual space, in spite of the interdictions to which they were subjected by the oppressing Hungarian regime.

These manifestations would be induced by the great and inspiring idea of the Romanian national unity which find its historic fulfillment in 1918, when Romania became complete.

In the apothotic moment of 1 Decembre 1918 in Alba Iulia, as well as later on, Stephen the Great was evoked and invoked as a symbol of the great struggles for liberty, unity and integrity of the country.